

Валентин Красногоров

Жорстокий урок

П'єса на дві дії

Переклад з російської Войтенко Яни Вадимівни

УВАГА! Всі авторські права на п'єсу захищені законами Росії, міжнародним законодавством, та належать автору. Права на переклад належать перекладачеві. Забороняється видання та перевидання п'єси та її перекладу, розмноження, публічне виконання, переклад на іноземні мови, внесення змін у текст п'єси при постановці без письмового дозволу автора.

ВНИМАНИЕ! Все авторские права на пьесу защищены законами России, международным законодательством, и принадлежат автору. Запрещается её издание и переиздание, размножение, публичное исполнение, перевод на иностранные языки, внесение изменений в текст пьесы при постановке без письменного разрешения автора.

Контакти з автором:

Тел 8-812-550-2146 7-951-689-3-689 (моб)

E-mail: valentin.krasnogorov@gmail.com

Site <http://krasnogorov.com/>

Контакти з перекладачкою: Войтенко Яна Вадимівна тел. +380990067841

Дійові особи:

КОЛЬЦОВ - професор психології

АЛІСА - його асистентка

МИХАЙЛО - студент

КІРА - студентка

Дія відбувається в одному з університетів у наші дні. Мотивом для створення п'єси був реальний психологічний експеримент, який набув широкого резонансу в світовій пресі.

ДІЯ ПЕРША

Лабораторія професора Кольцова. Стіл, кілька стільців і крісел, ширма, матеріали для психологічних тестів: таблиці, малюнки тощо. Серед меблів - крісло і, поряд з ним, комп'ютер з екраном, повернутим до глядацького залу. Крісло забезпечене електричним струмом.

Входять Кіра і Михайло - студенти університету. Інтер'єр лабораторії не викликає у них ніякої цікавості- відчувається, що вони тут не вперше.

КІРА. А де ж Кольцов?

МИХАЙЛО. Ймовірно, десь тут. Лабораторія не замкнена.

КІРА. Який час він призначив?

МИХАЙЛО. Дві години.

КІРА. Значить, через п'ятнадцять хвилин він прийде.

МИХАЙЛО. Якщо не запізниться.

КІРА. Професор ніколи не спізнюється.

Пауза. Кіра розглядає крісло з проводами.

. Цього крісла раніше тут не було.

МИХАЙЛО. Я теж його не пам'ятаю. Схоже на стоматологічне крісло.

КІРА. Швидше на електричний стілець.

МИХАЙЛО. На те й інше. Перестань бродити по кімнаті. Сядь.

Кіра сідає на один із стільців.

Ні, краще сюди. Тут тобі буде зручніше.

Дбайливо пересаджує Кіру в м'яке зручне крісло і розташовується поруч.

КІРА. Цікаво, що за експеримент Кольцов задумав на цей раз?

МИХАЙЛО. (Добродушно) Останнім часом ти щось занадто захопилася психологією.

КІРА. (З ледь помітною зухвалістю) Так, я люблю свою спеціальність. Це погано?

МИХАЙЛО. Ні, це прекрасно.

КІРА. Для тебе вивчення психології - розвага, а я буду цим заробляти на життя. На інший капітал, крім власних знань, я розраховувати не можу.

МИХАЙЛО. Знову ти мені дорікаєш. Я не винен, що мій татусь гребе «бабки» лопатою. (Посміхаючись.) Чи це такий великий гріх?

КІРА. (Посміхаючись у відповідь.) Ні, Михайло, заможний батько - це не найголовніший твій недолік.

(Пауза.)

МИХАЙЛО. До речі, тепер моє майбутнє визначилося. Отримаю диплом і знову піду вчитися.

КІРА. Куди?

МИХАЙЛО. У школу бізнесу.

КІРА. (Без захвату) Вітаю...

МИХАЙЛО. Так хоче батько. Він збирається залучити мене до управління своєю фірмою.

КІРА. Це було зрозуміло давно. А психологія? Невже кинеш?

МИХАЙЛО. Що робити... (Посміхається. Він точно сьогодні в доброму гуморі.) Але це навіть на краще. Два психолога в одній сім'ї - це надто багато.

КІРА. А хто другий?

МИХАЙЛО. Чи не здогадуєшся?

КІРА. (Відводячи погляд в бік.) Ні.

МИХАЙЛО. Думаю, ти чудово все розумієш, але вже поясню до кінця, тим
більш, що мені давно слід було це зробити.

(Пауза.)

Ми дружимо з тобою півтора року ...

КІРА. Спасибі за делікатність, з якою ти визначив наші відносини.

МИХАЙЛО. Я знаю, вони затягнулися. Мені здається навіть, вони починають обтяжувати тебе - напевно, саме тому, що вони невизначені і не мали майбутнього ... Так ось ... Ти знаєш, мої предки категорично були проти мого одруження. На їхню думку – це занадто рано.

КІРА. Ймовірно, вони просто вважали, що я тобі не пара.

МИХАЙЛО. Можливо. Але тепер це вже не важливо. Я написав їм про все і отримав вчора відповідь. Коротко кажучи, вони не проти, щоб ми з тобою ...

Кіра мовчить.

Ти мене розумієш?

КІРА. Так.

МИХАЙЛО. Чесно кажучи, я побоювався старого, але в той же час вірив у нього. Він навіть готовий купити нам не тільки квартиру, але і будинок де-небудь за містом. Я страшенно радий, що вони згодні.

КІРА. А якби вони були проти, ти б від мене відмовився?

МИХАЙЛО. (Щасливо посміхаючись.) Тепер це не має значення. Головне, що ми круто заживемо всі разом. У нас буде свій будинок, сад і купа дітей. Адже я дуже люблю дітей.

КІРА. Я знаю.

МИХАЙЛО. І квіти.

КІРА. Я знаю.

МИХАЙЛО. І тебе.

Пауза. Михайло підходить до Кіри і обіймає її.

Що ж ти не говориш "Я знаю"?

КІРА. (Мимоволі посміхаючись.) Я знаю.

МИХАЙЛО. Так ти згодна?

КІРА. Не знаю.

МИХАЙЛО. Як не знаєш? А втім, ти права. Я тебе не гіден. І я дуже довго мовчав. Але ж зараз-то все позаду, а? І хоч трошки ж ти мене кохаєш?

КІРА. Не знаю.

МИХАЙЛО. Ти не думай, що я ні про що, крім свого садка, не мрію. У мене грандіозні плани. Я людина наполеглива, звик завжди добиватися мети. (Посміхаючись.) Так що не втрадь шансу стати дружиною видатної особистості.

КІРА. У всякому разі, гонористий.

Пауза.

МИХАЙЛО. Ну, так що все-таки ти мені скажеш?

КІРА. Не знаю.

МИХАЙЛО. (Занервувавши) Але ж ти не відмовляєшся?

КІРА. Не знаю.

МИХАЙЛО. Ну, що ти все заладила "не знаю" та "не знаю"?

КІРА. Нічого, якщо я трохи подумаю?

МИХАЙЛО. Ну звичайно!

КІРА. Не ображайся, гаразд?

МИХАЙЛО. І ти теж не ображайся, що я довго мовчав ... І взагалі, намагайся бути добрішою, терплячішою ...

КІРА. Вже яка є. Якщо я тобі така не подобаюся ...

МИХАЙЛО. (Перебиваючи.) Ось бачиш - знову напад і укол.

КІРА. Ти маєш рацію, я стала занадто злою. (Цілує його в щоку.) Не будемо більше про це.

Пауза

Професора все немає.

МИХАЙЛО. (Глянувши на годинник) За п'ять хвилин два.

КІРА. Не знаєш, хто ще з наших хлопців буде брати участь в експерименті?

МИХАЙЛО. Здається, більше ніхто.

КІРА. Виходить, з усієї групи Кольцов вибрав тільки тебе і мене? Цікаво, чому?

МИХАЙЛО. (Потискуючи плечима.) Звідки я знаю?

КІРА. Він так і сказав - "Нехай Кіра прийде сюди разом з Вами о другій годині"?

МИХАЙЛО. (Ухиляючись.) Я не пам'ятаю точно ... Не додавай цьому значення. Звичайне лабораторне заняття ...

КІРА. Його дослідження завжди такі несподівані. Що він знову задумав?

МИХАЙЛО. (Позіхаючи.) Скоро дізнаємося. Думаю, нічого цікавого.
Психологія - наука суто академічна.

КІРА. Але кожна публікація Кольцова викликає в пресі справжню бурю.
Скільки разів його труїли, переслідували ...

МИХАЙЛО. Тому він здобув ще більшу популярність.

КІРА. Кольцов за нею не женеться.

МИХАЙЛО. Спеціаліст він хороший, не сперечаюся. Ясний розум,
бездоганна логіка ... Не людина, а якась лічильна машина.

КІРА. Чим він тобі не подобається?

МИХАЙЛО. (Потискуючи плечима.) Мені чомусь здається, що люди для
нього - піддослідні кролики. Він безпристрасно буде здирати з них
шкіру, якщо це знадобиться для якихось наукових цілей.

КІРА. Дурниці.

МИХАЙЛО. І він нудний.

КІРА. Ось вже неправда. Кольцов завжди безумний, завжди багатий
ідеями...

МИХАЙЛО. (В тон.) ... І до того ж, ще не старий, елегантний, відомий і не
одружений.

КІРА. Ти ревнуєш?

МИХАЙЛО. (Сміючись.) Ні. Я розумію різницю між захопленим
ставленням студентки до викладача і любов'ю жінки до чоловіка. А
втім, якщо чесно, то ревную. Зовсім трошки....

КІРА. І дарма.

МИХАЙЛО. Що вдіяти...

КІРА. Тобі зовсім нема чого боятися.

МИХАЙЛО. Я знаю. Хоча б тому, що у нього вже є пасія.

КІРА. Так?

МИХАЙЛО. Ти не знала?

КІРА. Мене це не цікавить. (Помовчавши.) Гарна?

МИХАЙЛО. Ти вважаєш, у професора поганий смак?

Кіра не відповідає.

Він роз'їжджає з нею по різних містах ... Брав із собою навіть за
кордон ...

КІРА. Вона молода?

МИХАЙЛО. Вже не дівчисько, але і не стара. Одним словом, як раз. З родзинкою. Значить, тебе все-таки це цікавить?

КІРА. Ні. Я просто дарую тобі можливість піддражнювати мене своїми плітками.

МИХАЙЛО. Це не плітки. Вона числиться у нього асистенткою. Я сам її бачив. Дуже пікантна. Щось в ній є таке ... (Робить невизначений жест.)

КІРА. Чого немає в мені?

МИХАЙЛО. (Сміючись.) Ти зовсім інша справа. (Хоче обняти дівчину, але та ухиляється.) Що з тобою, «детка»? Все-таки ревнуєш?

КІРА. Так, тебе. До цієї рудої курки.

МИХАЙЛО. (Сміючись.) Але вона зовсім не руда! Чому ти так вирішила?

КІРА. (Вперто.) Ні, руда!

МИХАЙЛО. Чому?

КІРА. Тому що я рудих не люблю.

МИХАЙЛО. (Регочучи на все горло.) Але це ж несерйозно! Яка ти все-таки злюка! Дай я тебе за це поцілую!

Намагається обійняти дівчину. Входять Кольцов і Аліса. Студенти вид. Кольцов, побачивши їх, зупиняється.

КОЛЬЦОВ. Добрий день.

КІРА. Добрий день.

МИХАЙЛО. Вітаю Вас, Андрій Миколайович.

КОЛЬЦОВ. (Представляючи супутницю.) Аліса Львівна, моя асистентка.

АЛІСА. (Привітно посміхаючись, простягає руку Михайлові.) Ми вчора вже бачилися з Вами.

МИХАЙЛО. (Потискуючи руку.) Але не познайомилися. Мене звати Михайло.

КОЛЬЦОВ. Кіра, вибачте, а чому Ви тут? У Вас до мене справа?

КІРА. (Здивовано.) У мене? .. Я ... Ви хіба не просили мене прийти?

КОЛЬЦОВ. Вас? Навіщо?

КІРА. Для участі в експерименті.

КОЛЬЦОВ. Михайло, в чому справа? Чому Ви привели Кіру? Я ж просив Вас покликати Наташу Макарову.

МИХАЙЛО. (Збентежено.) Абсолютно вірно. Але я подумав, що вам все одно ... Чи ця студентка, чи інша - яка різниця? Ось, я і вирішив ...

КОЛЬЦОВ. І даремно вирішили. Кіра, мені дуже шкода, але Ваша допомога сьогодні не знадобиться. Ви вільні.

Аліса з цікавістю спостерігає за діалогом. Кіра кидає на неї незадоволений погляд.

МИХАЙЛО. Але чому ж вас не влаштовує Кіра? Гарна студентка, анітрохи не гірше Наташі ...

КОЛЬЦОВ. Дякую Вам, Михайло, я сам знаю гідності Кіри. Але для цього експерименту її кандидатура є абсолютно неприйнятною.

МИХАЙЛО. Чому?

КОЛЬЦОВ. Занадто довго пояснювати.

КІРА. Прошу Вас, не проганяйте мене. Мені цікаво.

КОЛЬЦОВ. (Твердо.) Вас ніхто не жене. Але я запрошував сьогодні Наташу Макарову і зовсім не планував зустріч з Вами. Всього найкращого. Вибачте. *(Відвертається від Кіри.)* Аліса, йдіть, готуйтеся до роботи.

Аліса відходить, знімає плащ, поправляє зачіску. Кіра кусає губи від приниження і образи

МИХАЙЛО. Аліса Львівна теж буде учасником експерименту?

КОЛЬЦОВ. Так.

КІРА. Але чому все-таки іншим можна, а мені ні?

МИХАЙЛО. Дійсно, чим вам не підходить моя наречена?

КОЛЬЦОВ. Ваша наречена? *(Переводить погляд на Кіру.)* Вибачте, я не знав. Давно?

Кіра мовчить.

МИХАЙЛО. З сьогоднішнього дня.

КОЛЬЦОВ. Вітаю.

МИХАЙЛО. Дякуємо.

КОЛЬЦОВ. Пора починати. *(Одягає халат, бере журнал.)*

КІРА. А як же все-таки я?

КОЛЬЦОВ. *(Уривчасто.)* Приходьте як-небудь іншим разом. Зараз я зайнятий.

Кіра, ні на кого не дивлячись, прямує до виходу.

Втім, почекайте.

Кіра зупиняється.

Дійсно, яка різниця? Залишайтеся, якщо Вам так вже хочеться. (М'якше.) Не гнівайтесь, Кіра. Повірте, у мене були серйозні підстави не допускати Вас до досвіду. Але якщо вже так вийшло ..... Значить, Ви виходите заміж?

МИХАЙЛО. (Відповідаючи за Кіру.) Так.

КОЛЬЦОВ. (Посміхаючись.) Хочете, для розминки я запропоную Вам який-небудь тест, щоб перевірити вашу психологічну сумісність? (Швидко.) А ну-ка, встаньте один проти одного!

Студенти встають.

Трохи подалі! Тепер уявіть, що ви йдете назустріч один одному по вузенькому-вузенькому містку, за яким може пройти тільки одна людина. Під містком - ущелині, падати і стрибати не можна. Пішли!

Михайло і Кіра йдуть назустріч один одному і, зустрівшись, зупиняються.

Отже, кожному обов'язково треба потрапити на інший берег. Що ви будете робити?

Довга пауза.

МИХАЙЛО. А що Ви порадите?

КОЛЬЦОВ. Думайте самі. Адже стільки варіантів!

МИХАЙЛО. Наприклад?

КОЛЬЦОВ. Застосувати силу, ласку, лайку, хитрість, бути наполегливим або, навпаки, поступливим - що завгодно!

Пауза. Кіра і Михайло дивляться один на одного.

МИХАЙЛО. А все-таки, що Ви порадите?

КОЛЬЦОВ. (Знизавши плечима.) Дати дорогу дамі.

Михайло подає руку Кірі і переводить її на свій берег.

КІРА. Андрію Миколайовичу, а Ви самі теж так би вчинили?

КОЛЬЦОВ. (Посміхаючись.) Ні. Будь я вашим нареченим, я б взяв Вас на руки і сказав: "Кіра, мила, радість моя, моя наречена, куди тебе віднести, на який берег, на твій або на мій?" (Недбало.) Або щонебудь в цьому дусі.

КІРА. А я б відповіла: "Яка різниця, милий? Адже тепер обидва береги - наші! "

МИХАЙЛО. І куди ж все-таки Ви б її віднесли?

КОЛЬЦОВ. Неважливо. Це вже тест для нас з Кірою, а не для Вас.

МИХАЙЛО. Що ж показав наш тест?

КОЛЬЦОВ. Секрет. Так це був і не тест, а так, жарт. Я не маю ні найменшого права вторгтися у Ваше приватне життя.

КІРА. У цьому і полягає сьогоднішній експеримент?

КОЛЬЦОВ. Ні звичайно. (*Стаючи серйозним.*) Алісо Львівно, ви готові?

АЛІСА. Майже. (*Кольцову.*) Можна тебе на два слова?

Аліса і Кольцов виходять..

КІРА. Я не розумію, Михайло, навіщо ти привів сюди мене, якщо Кольцову потрібна була Наташа Макарова?

МИХАЙЛО. (*Винувато.*) Я дійсно думав, що йому все одно. Не розумію, чого він затявся. А мені з тобою набагато приємніше.

КІРА. (*Сердито.*) Дякую.

МИХАЙЛО. Та й поговорити треба було.

КІРА. До речі, зовсім не обов'язково було називати мене при всіх своєю нареченою. Я ще поки не погодилася.

МИХАЙЛО. Вибач, це вийшло випадково.

КІРА. Ні, не випадково. Я тебе знаю. До речі, знаєш, що мені показав цей тест на «містку»? Що ти завжди слухаєш чийось порад. Ти б ще татові подзвонив - запитати, що тобі треба робити.

МИХАЙЛО. (*Уникаючи делікатної теми.*) Як тобі сподобалася Аліса Львівна?

КІРА. (*Стримано.*) Приємна жінка.

МИХАЙЛО. (*Від душі.*) Дуже.

КІРА. Здається, я її раніше десь бачила.

МИХАЙЛО. Навряд чи, Кольцов привіз її сюди зовсім недавно. По-моєму, вони один з одним дуже близькі.

Аліса і Кольцов повертаються.

КОЛЬЦОВ. Вибачте за затримку. Почнемо. Сідайте, будь ласка.

Все, окрім Кольцова, сідають.

Уже багато століть, а може, і тисячоліть у всьому світі ведуться суперечки, корисні чи ні тілесні покарання при вихованні і навчанні. Навіть і

тепер величезна кількість людей продовжує вірити, що хороша порція березової каші дитині не зашкодить. Та й дорослому теж. Як не дивно, до цих пір з цього питання немає єдиної думки і серед психологів і серед педагогів. Одні вважають, що покарання допомагає навчанню, інші - що воно шкодить йому.

МИХАЙЛО. А як вважаєте Ви самі?

КОЛЬЦОВ. Ніяк не вважаю. Вірніше, вважаю, що відповідь на це питання має бути дана на виключно науковій основі. Для цього ми і проводимо наш експеримент.

КІРА. У чому ж, все-таки, його суть?

КОЛЬЦОВ. Ви, Кіра, і Ви, Михайло, будете сьогодні грати роль "вчителів". Ваше завдання – зробити так, щоб "учень" як можна швидше і краще вивчив урок, скажімо, який-небудь уривок з Шекспіра, довжиною в двадцять рядків. Аліса Львівна самовіддано погодилася взяти на себе роль "учня". Роль, скажімо прямо, досить неприємну. Прошу Вас, Алісо.

Аліса сідає в крісло з проводами.

Тепер найголовніше: за кожен помилку Ви повинні - я підкреслюю: повинні – карати учня ударом електричного струму наростаючої сили.

МИХАЙЛО. *(Качаючи головою.)* Суворий експеримент.

КОЛЬЦОВ. Що робити? Пошуки істини не завжди пов'язані з одними радощами.

КІРА. А чи не думаєте Ви, що такий метод навчання, незалежно від його результатів, травмує душу учня?

КОЛЬЦОВ. *(Сухо.)* У даному експерименті душа учня мене не цікавить. Моя мета лише встановити, чи впливає якимось страхом покарання на навчання чи ні. А вплив покарання на душевний стан учня – це окрема проблема.

МИХАЙЛО. Скажіть, а ці удари струмом ... Вони болючі?

КОЛЬЦОВ. Зрозуміло. Особливо, при високих напругах. Інакше б вони не були покаранням. Ось, дивіться.

Підводить студентів до пульта біля крісла і натискає кнопку. На екрані комп'ютера висвічується цифра "20".

З кожним наступним натисканням кнопки напруга автоматично підвищується на двадцять Вольт. Бачите?

Кілька разів натискає кнопку. На екрані комп'ютера послідовно висвічуються цифри 40, 60, 80 ....

До вісімдесяти-ста Вольт удари переносяться відносно легко, але потім вони стають дуже неприємні.

МИХАЙЛО. Ви так холоднокровно пояснюєте ... Мені навіть ніяково.

КОЛЬЦОВ. Просто я намагаюся бути зрозумілим.

КІРА. Чи встановлена у напрузі яка-небудь межа?

КОЛЬЦОВ. Так. Триста Вольт.

МИХАЙЛО. А це не небезпечно для життя?

КОЛЬЦОВ. Триста Вольт - це більш, ніж серйозно. На щастя, до цих пір все закінчувалося благополучно, тим більше, що Аліса Львівна регулярно проходить медогляд. *(Алісі.)* До речі, коли Ви останній раз були у лікаря?

АЛІСА. *(Невпевнено.)* У лікаря? .. Зовсім нещодавно.

КОЛЬЦОВ. І як він знайшов Ваше серце?

АЛІСА. *(Так само невпевнено.)* У повному порядку.

КОЛЬЦОВ. Ви принесли свідоцтво?

АЛІСА. Ні ... Я не знала, що воно Вам знадобиться.

КОЛЬЦОВ. *(Насупившись.)* Взагалі, це порушення правил ... Що ж, будемо сподіватися, що на цей раз все обійдеться.

МИХАЙЛО. *(Життєрадісно.)* Не турбуйтеся, Алісо Львівно. Особисто я неприємностей Вам доставляти не збираюся.

КОЛЬЦОВ. Ні, друзі мої. Ваш обов'язок – обов'язково довести урок до кінця, тобто вивчити з учнем весь уривок. Причому зробити це потрібно якомога в коротший час. Чим швидше учень запам'ятає текст, тим вище будуть оцінені Ваші педагогічні здібності. Вам все зрозуміло?

МИХАЙЛО. Так.

КОЛЬЦОВ. Ніде правди діти, по тому, як ви будете вести урок, я стану судити про вашу професійну придатність і про твердість вашого характеру. Мені потрібні активні, думаючі, вольові студенти, а не м'якотілі псевдодобряки.

МИХАЙЛО. Ми докладемо всі зусилля.

КІРА. Можу я задати Алісі Львівні питання особистого характеру?

Кольцов запитально дивиться на Алісу.

АЛІСА. Будь ласка. До речі, можете називати мене просто Алісою.

КІРА. Скажіть, чому Ви погодилися сісти в це крісло? Адже це неприємно і навіть болісно.

АЛІСА. (*Ухильно.*) Наука вимагає жертв.

КІРА. І Ви погодилися стати жертвою заради любові до науки? Або ... Або з бажання допомогти Андрію Миколайовичу?

КОЛЬЦОВ. Щоб задовольнити Вашу цікавість, Кіра, я повідомлю, що Аліса Львівна отримує за свою справді не дуже приємну роботу вельми пристойну винагороду.

МИХАЙЛО. Але хіба не аморально змушувати людину виконувати таку роботу навіть за гроші? Часи гладіаторів давно минули.

АЛІСА. Мене ніхто не змушував. Мені запропонували – я погодилася.

КОЛЬЦОВ. (*Сухо.*) Досить розмов. Кожен заробляє гроші, як хоче і як може. Є ще питання?

Пауза.

МИХАЙЛО. (*Намагаючись посмішкою пом'якшити виниклу напругу.*) Все ясно.

КОЛЬЦОВ. Хочу додати, що ваша участь в експерименті абсолютно добровільна. Але, почавши урок, ви повинні поставитися до нього з усією відповідальністю. Нагадую: досвід має дуже велике значення для науки.

Пауза.

Кіро, Ви не передумали?

КІРА. Я покладаюся на Ваш авторитет.

КОЛЬЦОВ. Мені приємно це чути, але в таких питаннях Ви повинні вирішувати самі за себе. Це дослідження потрібно і науці, і суспільству, але якщо воно Вам не подобається, ще не пізно піти. Знайдуться інші помічники. До речі, я запрошував не Вас, а Наташу.

КІРА. Я залишаюся.

КОЛЬЦОВ. Ви, Михайло?

МИХАЙЛО. Чесно кажучи, я очікував чогось цікавішого, ніж звичайний урок, але я згоден.

КОЛЬЦОВ. Чудово. І останнє: за участь в експерименті кожному з вас виділяється плата. Невелика, але все ж винагорода. Будь ласка, отримайте. І розпишіться ось тут.

Вручає студентам гроші.

МИХАЙЛО. Що Ви ... Навіщо це ... Раз потрібно, я готовий допомогти і так ... Добровільно.

КОЛЬЦОВ. Якщо хочете, можете потім пожертвувати ці гроші нашому університету. Але зараз прийміть їх. Така умова цього експерименту.

Михайло неохоче бере гроші. Кіра теж ховає гроші в гаманець. Кольцов весело продовжує.

Отже, наш контракт укладено! Михайло, давайте приєднаємо електроди.

Оголивши руку асистентки до ліктя, Кольцов із допомогою студентів прикріплює до шкіри електроди.

Чудово. А тепер допоможіть, будь ласка, прив'язати асистентку до крісла.

МИХАЙЛО. (Здивовано.) Прив'язати? Навіщо?

КОЛЬЦОВ. Потім зрозумієте. Тільки не затягуйте паски занадто туго ... Так, добре ...

Михайло неохоче допомагає Кольцову пристебнути Алісу ременями до крісла.

Готово. (Студентам.) Ну, хто з вас перший?

МИХАЙЛО. Я поступаюся дамі.

КОЛЬЦОВ. Дуже добре. Кіра, починайте. Ось Вам томик Шекспіра, погортайте, виберіть на свій смак уривок в двадцять рядків. (Михайлу.) А Ви поки почекайте в сусідній кімнаті. Нікого сюди не пускайте і не входите самі.

МИХАЙЛО. А подивитися хіба не можна?

КОЛЬЦОВ. (Твердо.) Ні.

МИХАЙЛО. Що ж, почекати, так почекати. (Виходячи, Кірі.) Ні пуху, ні пера!

Михайло виходить. Кіра гортає книгу.

КІРА. Алісо Львівно ...

АЛІСА. Я ж сказала, Ви можете називати мене просто Алісою. Адже я -
Ваша учениця.

КІРА. Добре. Я тільки хотіла запитати - ми не зустрічалися з Вами раніше?

АЛІСА. Можливо. Я не пам'ятаю. Може бути, у Андрія?

КІРА. Я не буваю у професора Кольцова у будинку. Але Ваше обличчя
мені здається знайомим.

АЛІСА. Тому що воно типове. Такі особи зустрічаються на кожному кроці.

КОЛЬЦОВ. Приступайте до справи, Кіро.

КІРА. *(Гортаючи книгу.)* Я ще не підбрала відповідний уривок ... Ось,
знайшла.

КОЛЬЦОВ. Тоді я починаю відлік часу. *(Включає електронний годинник.)*

КІРА. *(Читає, звертаючись скоріше до Кольцова, ніж до "учениці". Голос
її звучить дуже щиро.)*

Ви бачите, синьйоре, я така,

Як перед вами ось. Сама для себе

Бажання бути кращою не мала.

Але для вас хотілося б мені

Ще двадцять раз потроїть власну вартість,

Вродливішою бути в сто разів

І в тисячу - примножити багатство,

Щоб всі мої чесноти, друзі, статки

Не знали меж. І все лиш для того,

Аби звеличитись у вашій думці,

Бо те, чого я варта, все - ніщо.

Адже ж я проста дівчина, без знань,

Без досвіду - і тільки тим щаслива.

Що вчитися ще досі не стара;

А ще щасливіша, що я кмітлива

І здатна до науки; а найбільше

Щаслива я того, що свій покірний

Дівочий розум нині вам ввіряю,

Королю мій, володарю і муже!

І я, і все моє віднині - ваше!

Адже донині я тут панувала

В розкішнім замку й челяді своїй

Була за господиню, а собі -

За справжню королеву. А віднині

Мій замок, служники і я сама -

Все ваше, пане мій! Із перснем цим
Я все вам віддаю!

Опускає книгу.

Рівно двадцять рядків.

КОЛЬЦОВ. *(Після паузи.)* Дуже добре. Продовжуйте.

КІРА. *(Алісі.)* Слухайте уважно.

Ви бачите, синьйоре, я така,
Як перед вами ось. Сама для себе

АЛІСА. *(Несподівано звучним і виразним голосом.)*

Ви бачите, синьйоре, я така,
Як перед вами ось. Сама для себе

КІРА. *(З неприязним подивом.)* Ви прекрасно читаєте вірші.

Бажання бути кращою не мала.
Але для вас хотілося б мені
Ще двадцять раз потроїть власну вартість,

АЛІСА. *(Голос її втратив впевненість.)*

Бажання бути кращою не мала.
Але для вас хотілося б.....

КІРА. *(Із задоволенням.)* Ви помилилися, Алісо. Будьте уважні.

*З посмішкою переможця натискає кнопку. На екрані комп'ютера
висвічується цифра "20". Аліса не реагує на покарання.*

Повторимо ці рядки.

Бажання бути кращою не мала.
Але для вас хотілося б мені
Ще двадцять раз потроїть власну вартість,.....

АЛІСА. *(Повторюючи.)*

Але для вас хотілося б мені
Ще двадцять раз потроїть власну вартість,.....

КІРА.

Вродливішою бути в сто разів
І в тисячу - примножити багатство,
Щоб всі мої чесноти, друзі, статки
Не знали меж....

АЛІСА.

Вродливішою бути в сто разів
І в тисячу – підняти все багатство,

КІРА. Не " підняти все ", а "примножити". " І в тисячу - примножити багатство,
".

Натискає кнопку. На екрані комп'ютера - 40 Вольт. Аліса хмуриється.

Вам боляче?

АЛІСА. Нічого, терпимо.

Пауза.

КОЛЬЦОВ. Кіра, що ж ви зупинилися? Продовжуйте.

КІРА. *(Вона стає серйозною, зосередженою)* Алісо, я Вас дуже прошу -
будьте уважні. Це нескладний текст, його неважко запам'ятати.
(Читає повільно і чітко.)

І все лиш для того,
Аби звеличитись у вашій думці,
Бо те, чого я варта, все - ніщо.
Адже ж я проста дівчина, без знань,
Без досвіду - і тільки тим щаслива.

АЛІСА.

І все лиш для того,
Аби звеличитись у вашій думці,
Бо те, чого я варта, все - ніщо.
Адже ж я проста дівчина.....

Кіра, помовчавши, натискає кнопку. Аліса здригається. Кіра - теж. На екрані комп'ютера - "60".

КІРА. (*Винувато.*) Андрію Миколайовичу, можна ... не продовжувати досвід?

КОЛЬЦОВ. Чому?

КІРА. Мені він не подобається.

КОЛЬЦОВ. Але це ж несерйозно, Кіро! Хіба мало того, що нам не подобається у нашому житті, роботі, навчанні, але ж ми робимо все це, тому що просто зобов'язані робити! Я, наприклад, читаю вам нудні лекції, ви їх зубрите, Аліса Львівна сидить в цьому кріслі – у всіх свій обов'язок!

КІРА. І все одно: мені цей експеримент не подобається.

КОЛЬЦОВ. Кіро, Ви вважаєте мене хорошим фахівцем?

КІРА. Безумовно.

КОЛЬЦОВ. Як Ви думаєте, чи здатний я проводити непотрібний з наукової точки зору досвід?

КІРА. Ні.

КОЛЬЦОВ. Так довіртеся мені і перестаньте коливатися, Кіро, зітхнувши, бере книгу, але знову відкладає її в сторону.

Чому ви зупинилися?

КІРА. Вашій помічниці боляче.

КОЛЬЦОВ. Не звертайте уваги. Вона пішла на це абсолютно добровільно.

КІРА. Як я можу не звертати уваги на її муки?

КОЛЬЦОВ. Кіро, мільйони, а, може, і мільярди дітей у всьому світі піддаються жорстоким тілесним покаранням. Наш з Вами обов'язок - з'ясувати, чи приносять ці покарання хоч якусь користь. Зіставте - мільйони - і одна Аліса. Чи можна думати про незручність однієї людини, про Ваші переживання, якщо ми можемо полегшити долю багатьох, принести користь науці і всьому суспільству? (*Жорстко.*) Продовжуйте експеримент.

КІРА. (*Неохоче відновлює читання.*)

Адже ж я проста дівчина, без знань,

Без досвіду - і тільки тим щаслива.

Що вчитися ще досі не стара;

А ще щасливіша, що я кмітлива

І здатна до науки...

Повторіть

АЛІСА.

Адже ж я проста дівчина, без знань,

Без досвіду - і тільки тим щаслива.

Що вчитися ще досі.....

Кіра натискає кнопку. Аліса тихо скрикує. На екрані комп'ютера - "80". Кіра закриває книгу.

КОЛЬЦОВ. Ну, що ще, Кіро?

Дівчина не відповідає.

Будь ласка, продовжуйте.

КІРА. (*Опустивши голову.*) Я не можу.

КОЛЬЦОВ. Серед інших предметів ми вивчали з Вами і психологію навчання, продемонструйте ж мені свій високий клас. Адже це свого роду іспит, перевірка вашої кваліфікації. Сподіваюся, Ви це розумієте?

КІРА. Так.

КОЛЬЦОВ. Тоді продовжуйте.

Кіра мовчить.

Ну-ну, Кіро, то не будьте ж такою чутливою. Ми з Вами повинні бути вище емоцій. Адже ми ж вчені.

КІРА. Але не м'ясники.

КОЛЬЦОВ. (*Сухо.*) Не потрібно гучних, але порожніх слів. Павлова і Пастера теж звинувачували в жорстокості, коли вони проводили досліді над тваринами, але саме ці вчені, а не ті, хто обсипав їх лайкою, працювали на благо людям.

КІРА. Вибачте, я, можливо, висловилася надто різко ...

КОЛЬЦОВ. Не тільки різко, але і вкрай невдало. Прошу Вас, не прикривайте свою професійну безпорадність міркуваннями про моральність. Льотчик-випробувач не тільки відчуває легкий біль, але часом і жертвує життям, освоюючи усілякі літаючі труни, але ніхто - зауважте - ніхто не вважає існування цієї професії аморальним явищем. Ремесло солдата, трунаря, м'ясника неприємне, але воно

необхідне і тому - моральне. Чи виправдані будь-які уроки, які потрібні суспільству, в тому числі і обов'язки моєї асистентки.

КІРА. Мені не подобаються не її обов'язки, а мої. Чому я повинна натискати на кнопку, якщо мені цього не хочеться?

КОЛЬЦОВ. Ви вважаєте, що більш морально перекласти цей обов'язок на інших?

КІРА. Я нічого не вважаю.

КОЛЬЦОВ. Кіро, Ви здавалися мені старанною і успішною студенткою. На жаль, Ви мене розчарували.

КІРА. *(Ледь чутно.)* Ви мене - теж.

Кольцов блідне.

КОЛЬЦОВ. Ви пам'ятаєте, я заперечував проти Вашої участі в експерименті, але Ви самі на цьому наполягли. Як же тепер мені розцінити Вашу поведінку?

Пауза.

КІРА. Якщо експеримент так для вас важливий, можна я поміняюся з Алісою Львівною місцями?

КОЛЬЦОВ. *(Здивовано.)* Це як?

КІРА. Ну, я сяду в крісло, а вона нехай натискає кнопку.

Кольцов і Аліса обмінюються поглядами.

КОЛЬЦОВ. Ні, це зовсім виключено.

КІРА. Чому?

КОЛЬЦОВ. Хоча б тому, що у вас немає дозволу лікаря.

КІРА. У Аліси теж.

КОЛЬЦОВ. Я не можу зараз пускатися в дискусії з цього приводу. Продовжуйте урок, Кіро, Ви і так втратили багато часу.

Кіра, після довгих коливань, розкриває томик Шекспіра і повільно шукає потрібну сторінку.

КІРА.

Щаслива я того, що свій покірний
Дівочий розум нині вам ввіряю,
Королю мій, володарю і муже!
І я, і все моє віднині - ваше!

Голос її стає все тихіше і, нарешті, зовсім замовкає.

КОЛЬЦОВ. У чому справа?

Кіра мовчки закриває книгу.

Що з вами, Кіро?

КІРА. *(Винувато.)* Я не можу.

КОЛЬЦОВ. *(Сухо.)* Шкода. Скоро Ви отримаєте диплом. Я збирався рекомендувати Вас на цікаву роботу в першокласну фірму, але тепер переконався, що Вам не вистачає стараності і почуття дисципліни. Боюся, Ви залишитеся без місця.

Кіра мовчить.

Здається, Ви отримуєте від університету стипендію?

КІРА. Так. З минулого року.

КОЛЬЦОВ. А як Ви здобували гроші раніше?

КІРА. Підробляла офіціанткою.

КОЛЬЦОВ. Я не гарантую, що стипендія виплачуватиметься Вам і далі.

Кіра мовчить.

Так Ви будете продовжувати досвід?

Кіра мовчить.

Добре. Ви вільні.

Кіра бреде до виходу.

Ні, не сюди. Прошу через інший вихід. Ви не повинні мати контакту з наступним учасником експерименту.

Кіра направляється до іншого виходу, але в цей час в лабораторію вривається Михайло. Він схвильований.

МИХАЙЛО. Андрію Миколайовичу! ..

КОЛЬЦОВ. *(Різко, майже грубо.)* У чому справа, Михайло? Я ж категорично заборонив Вам тут з'являтися!

МИХАЙЛО. Вибачте, але...

КОЛЬЦОВ. Ніяких "" але". Покиньте, будь ласка, лабораторію.

МИХАЙЛО. Я тільки хотів сказати, що там зібралися журналісти ....

КОЛЬЦОВ. Хто їх викликав?

МИХАЙЛО. Хіба не Ви?

КОЛЬЦОВ. *(Подумавши.)* Продовжуйте.

МИХАЙЛО. Чому Ви не сказали Кірі і мені, що керівництво університету заборонило проводити цей експеримент?

КОЛЬЦОВ. Це Вам повідомили журналісти?

МИХАЙЛО. Так. Вони помиляються?

КОЛЬЦОВ. Ні. Але заборона відноситься до мене, а не до вас. Для вас участь в досліджах не матиме жодних адміністративних наслідків.

МИХАЙЛО. Ви впевнені?

КОЛЬЦОВ. Зрозуміло. Адже ви й гадки не мали ні про заборону, ні навіть про сам експерименті.

МИХАЙЛО. Але тепер-то ми про це знаємо.

КОЛЬЦОВ. А я повторюю ... *(Перериваючи сам себе.)* Втім, якщо ви чогось боїтеся, ще не пізно відмовитися. Поверніть гроші і можете бути вільні.

МИХАЙЛО. *(Після деякого коливання.)* Не думайте, що я такий вже боягузливий. Та мені і справді нема чого боятися. Зрештою, я тільки виконую завдання професора.

КОЛЬЦОВ. Ось і чудово.

АЛІСА. Газетярі Вас про що-небудь питали?

МИХАЙЛО. Так. Я розповів їм суть експерименту. *(Посміхаючись.)* Не зміг втриматися від спокуси дати перше в житті інтерв'ю. *(Помітивши, що Кольцов спохмурнів, із занепокоєнням запитує.)* Я зробив що-небудь не так?

КОЛЬЦОВ. Нічого нічого. Все гаразд, Михайло. Чесно кажучи, я ніколи не повідомляю в пресі про незакінчені роботи, але біда невелика. Ідіть, друже мій, і продовжуйте розважати журналістів. Завтра Ви будете героєм дня. *(Проводжає Михайла до дверей.)* Скоро я Вас запрошу.

Михайло виходить. Кольцов замикає за ним двері.

КІРА. Хто ж, все-таки, викликав журналістів? Керівництво університету?

КОЛЬЦОВ. Швидше за все. Може бути, під тиском зверху.

КІРА. З якою метою?

АЛІСА. Перешкодити, залякати - яка різниця, Кіро? Для Вас експеримент закінчено.

КІРА. А що буде з вами?

КОЛЬЦОВ. Нічого страшного. Найбільше - звільнять.

КІРА. Так Ви будете все-таки проводити досвід з Михайлом?

КОЛЬЦОВ. Звісно.

КІРА. Хіба уроку зі мною Вам не було достатньо?

КОЛЬЦОВ. Ви ставете занадто багато питань, Кіро. Всього найкращого.

КІРА. Можна мені залишитися подивитися?

КОЛЬЦОВ. Навіщо?

КІРА. Можливо, я чогось не зрозуміла, і, подивившись урок Михайла, я зрозумію свою помилку?

КОЛЬЦОВ. Ваша присутність абсолютно виключена.

КІРА. Чому?

КОЛЬЦОВ. Ви будете заважати Михайлові...заважатимете йому зосередитись.

КІРА. Я можу сидіти за ширмою.

КОЛЬЦОВ. Чесно кажучи, Ви будете заважати і мені.

КІРА. Чим? Я буду сидіти тихо.

КОЛЬЦОВ. Мені незрозуміла Ваша наполегливість.

КІРА. Бачте, я не виправдала Вашої довіри ...

КОЛЬЦОВ. І що?

КІРА. Треба ж мені дізнатися, як проводять урок інші.

КОЛЬЦОВ. Це неетично по відношенню до Михайла. Що б Ви відчули, якби дізналися, що він підслуховує за ширмою Вашу інтимну розмову з лікарем?

КІРА. Це зовсім інша справа. Він же буде не розповідати щось про себе, а просто проводити урок. І мені цікаво, як він буде це робити.

КОЛЬЦОВ. Ах да, він же Ваш наречений ... *(Думає.)* Ну, добре, залишайтеся. Але за однієї умови: Ви повинні дати обіцянку не втручатися в експеримент.

КІРА. Зрозуміло.

КОЛЬЦОВ. Сідайте ось сюди. Тут Михайло Вас не помітить, а Ви будете все бачити і чути.

КІРА. *(Сідаючи за ширмою.)* Дякую.

КОЛЬЦОВ. Але тільки запам'ятайте - Вас немає. Обіцяєте?

КІРА. Даю слово.

КОЛЬЦОВ. Дивіться ж ...

АЛІСА. *(Стомлено.)* Андрію, дай мені, будь ласка, сумку.

Кольцов подає їй сумку. Аліса дістає звідти таблетку, ковтає її і запиває водою.

КОЛЬЦОВ. *(Стурбовано.)* Ти неважливо виглядаєш ... Може, припинимо на сьогодні?

АЛІСА. Зі мною все гаразд.

КОЛЬЦОВ. Чесно?

АЛІСА. *(Посміхаючись.)* Чесно.

КОЛЬЦОВ. Давай тоді зробимо хоча б невелику перерву.

Відпускає ремені, знімає електроди і звільняє Алісу. Вона встає, робить кілька кроків, але знову сідає.

Може, все-таки, скасуємо досвід?

АЛІСА. Ні вже, давай закінчимо. Адже він останній?

КОЛЬЦОВ. Так. Найостанніший.

АЛІСА. Ось і добре. Тільки я відпочину трохи.

КОЛЬЦОВ. Тоді - перерва.

В антракті дійовим особам необов'язково залишати сцену: Кольцов вільно розмовляє з Алісою. Кіра сидить у своєму кутку.

Кінець першої дії

Дія друга

Не страшно это: добротой я славлюсь,
Не заграждал я слуха к их мольбам...

АЛИСА. *(Повторяя.)*

Не страшно это: добротой я славлюсь,
Не заграждал я слуха к их мольбам...

МИХАИЛ. *(Жизнерадостно.)* Великолечно! Поехали дальше.

Не допускал я долгих проволочек;
Я жалостью их раны исцелял.

АЛИСА.

Не допускал я долгих проволочек;
Я жалостью им раны исцелял.

КОЛЬЦОВ. *(Алісі.)* Ти відпочила? Можливо розпочнемо?

Аліса знехотя пересідає на "електричний стілець". Кольцов прив'язує її, прикріплює електроди, встановлює показання комп'ютера на "0", оглядає кімнату, бачить залишену Кірою сумку і віддає її дівчині.

Ще раз нагадую - якщо Ви порушите своє слово ...

КИРА. Цього не буде.

КОЛЬЦОВ. Дуже добре. *(Підходить до дверей і запрошує Михайла.)*

Прощу Вас!

МИХАЙЛО. *(Входячи, оглядає кімнату.)* А де Кіра?

КОЛЬЦОВ. Пішла.

МИХАЙЛО. Не почекавши мене? Як вона провела урок?

КОЛЬЦОВ. *(Коротко.)* Прекрасно.

МИХАЙЛО. Я не сумнівався в цьому. Кіра – природжений педагог. Я знаю це точно, вона допомагає мені готуватися до іспитів. *(Весело.)* Ну, як, Алісо, сподіваюся, Ви були слухняною-ученицею?

КОЛЬЦОВ. Беріться за справу, Михайло.

МИХАЙЛО. Я готовий.

КОЛЬЦОВ. Умови досвіду Вам відомі. Ось томик Шекспіра. Виберіть уривок і починайте розучувати. Врахуйте: для Вас надзвичайно важливо, щоб уривок був вивчений добре і в термін. Докладіть до цього всі ваші сили.

МИХАЙЛО. Сподіваюся я не підкачаю. (*Гортаючи книгу, Алісі.*) Ну, що ми виберемо? (*Підморбуючи.*) Може, ви пам'ятаєте що-небудь ще зі школи? Так ви мені шепніть ...

АЛІСА. На жаль, нічого. Ми вчили тільки монолог Гамлета, і то я знаю лише горезвісне "Бути чи не бути", а далі ні слова.

МИХАЙЛО. Тоді я відкрию навмання. Ви не проти?

АЛІСА. Як хочете.

МИХАЙЛО. (*Розкриваючи навмання книгу.*) Ага, ось ... Ви готові?

АЛІСА. Так.

МИХАЙЛО. Слухайте і повторюйте.

КОЛЬЦОВ. Я засікаю час.

МИХАЙЛО. (*Читає.*)

Цього не страшно: славлюсь добродійством
Я завжди прислухався до прохань...

АЛІСА. (*Повторюючи.*)

Цього не страшно: славлюсь добродійством)
Я завжди прислухався до прохань...

МИХАЙЛО. (*Життєрадісно.*) Чудово! Поїхали далі.

Не зволікаючи, задовольняв їх,
І рани людські жалістю зціляв.

АЛІСА.

Не зволікаючи, задовольняв їх,
І людські рани жалістю зціляв.

Михайло натискає кнопку. На екрані комп'ютера - "20". Аліса реагує на цей слабкий удар лише тим, що виправляє помилку.

Вибачте. "І рани людські..."

МИХАЙЛО. "... жалістю зціляв".

АЛІСА. "І людські рани жалістю зціляв.."

МИХАЙЛО. Повторіть, будь ласка, два рядка.

АЛІСА.

Не зволікаючи, задовольняв їм,
І людські рани жалістю зціляв.

Удар струмом. 40 Вольт. Аліса морщиться.

Хіба я помилилася?

МИХАЙЛО. (*Трохи роздратовано.*) Задовольняв їх, а не їм. Я занадто швидко або невиразно читаю?

АЛІСА. Ні, ви читаєте добре. Мабуть, я просто не можу зосередитися.

МИХАЙЛО. Може, перш ніж йти далі, закріпимо ці чотири рядки? А там залишиться всього шістнадцять.

АЛІСА. Мабуть, так буде краще.

МИХАЙЛО. Ви їх запам'ятали?

АЛІСА. Мені здається так.

Цього не страшно: славлюсь добродійством

Я завжди прислухався до прохань...

Замовкає, потім каже винувато.

Третій рядок випав.

МИХАЙЛО. Намагайтесь згадати. Мені зовсім не хочеться карати таку красиву жінку.

КОЛЬЦОВ. Михайло, покарання учениці за помилку обов'язково, хочете Ви цього чи ні. Аліса Львівна запнулася. Отже, Ви повинні її покарати.

Михайло, повагавшись, натискає кнопку. Аліса здригається. На екрані комп'ютера - "60". Кольцов продовжує.

І ще. Не займайтеся сторонніми розмовами. Вони відволікають ученицю і ускладнюють засвоєння. А час іде. Ви можете не встигнути.

МИХАЙЛО. *(Він стає серйозним.)* Я вам знову прочитаю текст, починаючи з третього рядка.

Не зволікаючи, задовольняв їх,

І рани людські жалістю зціляв

АЛІСА.

Не зволікаючи, задовольняв їх,

І рани людські жалістю полегшував

Удар струмом. Аліса скрикує.

МИХАЙЛО. Вибачте ... Мені, право, дуже неприємно ... Але Ви переплутали: "зціляв", а не "полегшував".

АЛІСА. Не треба вибачатися, це Ваш обов'язок. Я сама винна в своїй неувважності.

МИХАЙЛО. Знову повторимо ці рядки?

АЛІСА. Краще підемо далі.

МИХАЙЛО.

Не прагнув я чужих багатств, підданців

Не обкладав податками тяжкими.

АЛІСА.

Не прагнув я чужих багатств, підданців
Не обкладав податками...податками не обкладав..... ,

Удар. 100 Вольт. Аліса смикається і голосно скрикує.

МИХАЙЛО. (*Розгублено.*) Андрію Миколайовичу, я не знаю, чи вправі я продовжувати експеримент. Все-таки переді мною жінка ...

КОЛЬЦОВ. (*Різко.*) Це не жінка, а мій платний співробітник, найнятий за великі гроші робити обумовлену договором роботу. Краще зверніть увагу на якість свого викладання. Ви завжди були стараним студентом. Будьте ж таким і цього разу. Змусьте вашу ученицю зосередитися. Невже Ви цього не зумієте?

МИХАЙЛО. (*Алісі, нервово.*) Я читаю ще раз.

Не прагнув я чужих багатств, підданців
Не обкладав. податками тяжкими

АЛИСА.

Не прагнув я чужих багатств, підданців
Не обкладав.....

Замовкає, але, насилу згадавши потрібні слова, закінчує рядок.

Не обкладав. податками тяжкими

МИХАЙЛО. (*Полегшено.*) Молодчина, Аліса. Уже шість рядків. Ще два двовірша, і буде вже половина.

І лагідністю зменшував печаль,
І ласкою сушив потоки сліз.

АЛИСА.

І лагідністю зменшував печаль,
І ласкою сушив потік...потік сліз.

Кнопка. 120 вольт. Аліса голосно стогне.

МИХАЙЛО. (*З роздратуванням повторюючи.*)

І ласкою сушив потоки, *розумієте Алісо*, потоки, а не потік – сліз.

Невже так важко запам'ятати два рядка?

АЛІСА. І ласкою сушив...

МИХАЙЛО. Ні, спочатку попередній рядок.

АЛІСА. І лагідністю не зменшував печаль, І лагідністю зменшував печаль...

І зменшував лагідністю печаль... І лагідністю печаль зменшував...

(Жалібно.) Я заплуталася.

Удар струмом. 140 Вольт. Аліса кричить, намагаючись вирватися.

МИХАЙЛО. І лагідністю зменшував печаль...

(Роздратовано.) Ну, повторюйте же!

АЛІСА. *(Тремтячи всім тілом.)* І лагідність...

Я нічого не можу пригадати. Припиніть, будь ласка, урок.

МИХАЙЛО. Чому?

АЛІСА. Я боюсь.

МИХАЙЛО. *(Тихо, професору.)* Може, дійсно, припинимо?

КОЛЬЦОВ. Чи не вивчивши і десятка рядків? Зізнатися, від Вас я цього не очікував.

МИХАЙЛО. Але їй же неприємно.

КОЛЬЦОВ. Значить, Ви розписуєтесь за свою невдачу?

МИХАЙЛО. Причому тут моя невдача? Просить же вона, а не я.

КОЛЬЦОВ. *(Змовницьки.)* А Ви її не слухайте.

МИХАЙЛО. Як так?

КОЛЬЦОВ. Ви не знаєте учнів і їх маленькі хитрощі? Вони завжди намагаються розжалобити вчителя. Але треба бути твердим, треба вміти підпорядкувати їх собі. У Вас сильний характер?

МИХАЙЛО. Характер у мене сильний, але ...

КОЛЬЦОВ. Ось і доведіть урок до кінця. Це потрібно науці, потрібно суспільству, потрібно особисто Вам. І, крім того, Михайло, у Вас просто немає вибору. Ваш батько, здається, підприємець?

МИХАЙЛО. Так, але при чому тут ...

КОЛЬЦОВ. І Ви, ймовірно, зробите за його шляхом?

МИХАЙЛО. Швидше за все.

КОЛЬЦОВ. Тоді Вам не треба пояснювати, що таке договір, контракт і так далі. Адже у нас з Вами укладено договір, чи не так? За участь в експерименті Ви отримали плату.

МИХАЙЛО. Я можу її повернути.

КОЛЬЦОВ. Ні, друже мій, так справи не робляться. Договір дорожче грошей. Інакше Ви ризикуєте репутацією. Ви це прекрасно знаєте. Швидше поверніться до уроку, Ви занадто багато відволікаєтесь. Я впевнений – поки ми розмовляємо, Ваша учениця забула те небагато, чому Ви її навчили. Давайте-давайте, Михайло, за роботу! Я не вимагаю непотрібної жорстокості – тільки доведіть урок до кінця, не більше того! Чи не хочете ж Ви, чорт забирай, опинитися на останньому місці у Вашій групі?

МИХАЙЛО. (*Повертаючись до крісла.*) До речі ... Кіра, ви говорите, зуміла розучити з Алісою текст?

КОЛЬЦОВ. Ну, зрозуміло.

МИХАЙЛО. І швидко?

КОЛЬЦОВ. Не думайте зараз про інших, думайте про себе.

МИХАЙЛО. (*Сідаючи біля крісла, Алісі.*) Вибачте. Андрій Миколайович каже, що припиняти експеримент не можна.

Аліса мовчить. Михайло відкриває книгу.

Де ми зупинилися?

АЛІСА. Повторимо краще текст спочатку.

МИХАЙЛО. (*Глянувши на годинник.*) Боюся, ми так ніколи не закінчимо.

АЛІСА. І все-таки краще повторити. Ви так довго говорили з професором ... Мені здається, я все забула.

МИХАЙЛО. (*Невдоволено.*) Ну, добре. (*Читає.*)

Цього не страшно....

Ну!

Цього не страшно....!

АЛІСА. (*Опанувавши себе, продовжує.*)

...славлюсь добродійством
Я завжди прислухався до прохань.

Зупиняється.

МИХАЙЛО.

Не зволікаючи, задовольняв їх,
І рани людські жалістю зціляв

АЛІСА.

Не зволікаючи, задовольняв їх,
І рани людські жалістю полегшував

Михайло простягає руку до кнопки.

Не натискайте! Я дуже прошу вас, не натискайте! (*Намагається згадати.*)

І рани людські.....

Зупиняється.

МИХАЙЛО. Невже так важко запам'ятати одне просте слово?

АЛІСА. Вибачте ... Я думаю тільки про кнопку ... Не натискайте!

МИХАЙЛО. Своїми розмовами і неухважністю Ви зриваєте мені урок.

Візьміть же, нарешті, себе в руки! Якщо не заради себе, то хоча б заради мене! Я зовсім не хочу виглядати бездарним учителем.

АЛІСА. *(Не відриваючи погляду від руки Михайла, що лежить на кнопці.)*

"І рани..." Прошу Вас, не треба!

МИХАЙЛО. Алісо, я теж прошу Вас - жодного стороннього слова. Тільки текст!

АЛІСА Рани..... людські.....жалістю зціляв.

.

Михайло натискає кнопку. 160 Вольт. Аліса, голосно скрикнувши, намагається вирватися з крісла.

МИХАЙЛО. І рани людські жалістю зціляв.

АЛІСА. *(Ледь чутно, покійрно.)* "І рани ..."

МИХАЙЛО.

Не зволікаючи, задовольняв їх,

І рани людські жалістю зціляв.

.. Помітивши, що Аліса не слухає.

То Ви чуєте мене?

АЛІСА. Вибачте. Повторіть, будь ласка.

МИХАЙЛО. *(Зцітивши зуби.)* Ви знущаєтеся з мене! Я повторював це вже десять разів.

АЛІСА. Якщо я винна, покарайте мене.

Михайло тягне руку до кнопки.

Не треба! *(Збирається з силами.)*

Не зволікаючи, задовольняв їх,

Рани...і рани....

Я дуже прошу – припиніть урок. Я більше не можу.

МИХАЙЛО. Ні. Ми обидва взялися робити справу і доведемо його до кінця.

Натискає кнопку. 180 Вольт. Аліса довго кричить і б'ється в кріслі. Михайло вперто повторює.

Не зволікаючи, задовольняв їх,

АЛІСА. Не зволікаючи.....задовольняв їм...

...

МИХАЙЛО. Я не розумію - ви навмисне, чи що?

Натискає кнопку. 200 Вольт. Аліса трясеться, як у лихоманці.

АЛІСА. Відпустіть мене! Ви ж бачите - я не можу ... У мене хворе серце!

МИХАЙЛО. Ви легко вимовляєте багато непотрібних слів, але чомусь не хочете повторити те, що я Вас прошу. Але я зламаю Вашу впертість!

Натискає кнопку. 220 вольт. Аліса стогне.

А тепер слухайте і повторюйте:

Не зволікаючи, задовольняв їх,
І рани людські жалістю зціляв.

АЛІСА. *(Важко дихаючи і не відводячи переляканого погляду з кнопки.)*

Не зволікаючи....задовольняв....

(Голосно скрикує.) А-а!

МИХАЙЛО. *(Грубо.)* Що Ви кричите? Адже я ще не натиснув кнопку!

АЛІСА. *(Задихаючись.)* Але Ви ... Ви протягнули руку.

МИХАЙЛО. Добре. Я приберу руку. Говоріть.

АЛІСА.

Не зволікаючи, задовольняв їх
І рани людські жалістю зціляв.

МИХАЙЛО. Нарешті.

Не прагнув я чужих багатств, підданців
Не обкладав податками тяжкими

АЛІСА. Не прагнув я чужих багатств МИХАЙЛ. *(Виходячи з себе.)* Знову на цьому місці! Скільки можна?!!!

АЛІСА. *(Злякавшись.)* Не треба!

МИХАЙЛ. *(По злому.)* Ні, треба!

Кнопка. 240 Вольт. Аліса корчиться в судомах. Кіра, бліда, в сльозах, з жахом стежить за уроком.

Ну так що? Ми навчимося коли-небудь дисципліни?

Не прагнув я чужих багатств, підданців

Ну!

Аліса жалібно стогне. Михайло натискає кнопку. Аліса здригається і голосно, надривно кричить.

КИРА. *(Вискакуючи з-за ширми.)* Припини! Припини зараз же!

Михайло ставиться до появи Кіри досить байдуже. Він весь поглинений своїм невдалим уроком.

МИХАИЛ. Зараз, Кіра ... Почекай трошки ... *(Алісі.)* Ми візьмемося коли-небудь за розум чи будемо без кінця хникати? А ну, повторюйте:
Не обкладав податками тяжкими

(У сказі.) Повторюйте, кому кажу!

Натискає кнопку. 280 Вольт. Аліса кричить, стогне, смикається.

КИРА. Михайло, ти збожеволів! Зупинись!

МИХАИЛ. *(Вперто.)* Повторюйте за мною:

Не прагнув я чужих багатств...

КИРА. Андрію Миколайовичу, зупиніть його! Ви ж бачите, він не володіє собою!

КОЛЬЦОВ. Не втручайтеся! Ви дали мені слово.

МИХАИЛ.

.... підданців

Не обкладав податками тяжкими

КИРА. Але це ж не експеримент, а катування! Михайло, схаменися! Перед тобою беззахисна зв'язана людина! Перед тобою жінка!

МИХАИЛ. *(Різко.)* Не заважай, Кіро! *(Алісі.)* Останній раз прошу по-хорошому, повторіть - Не прагнув я чужих багатств...

КИРА. Андрію Миколайовичу!

КОЛЬЦОВ. Ідіть звідси!

КИРА. Андрію Миколайовичу, хто з нас божевільний - він, Ви? Або я? Негайно припиніть цей жах!

КОЛЬЦОВ. Я не маю права. Йде дослід.

КИРА. Тоді я зроблю це сама.

Кіра кидається до Михайла, який вже підніс черговий раз руку до кнопки, і намагається відтягнути його від пульта. Михайло грубо відштовхує її геть. Кіра падає на підлогу. Кольцов кидається, щоб допомогти дівчині підвестися, але зупиняється. Кіра в жаху дивиться на чоловіків.

Хто ви - звірі?

МИХАИЛ. *(Алісі.)*

Не прагнув я чужих багатств...

КИРА. Андрію Миколайовичу, я поважала Вас! Я Вас ... обожнювала! Ви були для мене ідеалом, Ви були ... Що з вами сталося?

Кольцов хоче щось сказати, але не вимовляє ні слова. Кіра продовжує.

Адже вона Ваша ... кохана. Невже навіть це Вас не зупиняє? Невже Вам так дорога Ваша наука? Або Ви розраховуєте настільки оригінальним способом прославитися? Адже це огидно! Хочете експериментів? Сідайте в крісло самі!

МИХАИЛ. *(Алісі.)*

Не прагнув я чужих багатств...

Аліса стогне. Михайло підносить руку до кнопки. Кіра знову кидається до нього, але Кольцов перегороджує їй шлях.

КИРА. Пустіть! Пустіть, вам кажуть! Михайло, відійди від крісла! Ти садист! *(Кольцову.)* А ви ... Ви ще гірше.

МИХАИЛ. *(Він почервонів, очі налилися кров'ю, голос захрип.)* “ Не прагнув я чужих багатств...” Мовчиш? Ну тоді отримуй!

Натискає раз за разом кнопку. На екрані комп'ютера спалахує і згасає одна і та ж цифра - "300". Аліса голосно кричить, стогне, звивається, б'ється в ременях.

Ось тобі... Ось тобі... Ось...

КИРА. *(З новою силою намагаючись вирватися з рук Кольцова.)* Пустіть! Він же її вб'є! На допомогу! Гей, хто-небудь! На допомогу!

Аліса перестає кричати і, обмякнув, повисає на ременях крісла. Михайло, натиснувши по інерції кнопку ще кілька разів, зупиняється і розгублено дивиться на Алісу. Несподівано настала тиша, яка здається, тепер особливо лякає.

МИХАИЛ. Ей, що з Вами?

Аліса не відповідає.

Алісо!

Мовчання. Михайло каламутним поглядом обводить кімнату, намагаючись збагнути, де він і що відбувається. Кольцов відпускає Кіру. Тиша. Михайло з тривогою дивиться на свого керівника.

Андрію Миколайовичу, що з нею?
КОЛЬЦОВ. Не знаю.

Підходить до Аліси, намагається прощупати у неї пульс, відпускає руку; вона безсило повисає.

МИХАИЛ. Є пульс?

Кольцов хитає головою.

КИРА. *(В жасі.)* Михайло, ти вбив її?

МИХАИЛ. Я не хотів...

КИРА. Хотів чи не хотів - яка різниця! Вбивця! *(Впадає до крісла і намагається привести Алісу до тями.)*

МИХАИЛ. Кіра, я не винен ...

КОЛЬЦОВ. Але ж саме Ви натискали кнопку.

МИХАИЛ. Звідки я знав, до чого це може привести? Ви ж мене не попередили.

КОЛЬЦОВ. Я теж не міг всього передбачити.

МИХАИЛ. Зрештою, я тільки виконував ваші вказівки.

КОЛЬЦОВ. Я тут абсолютно ні при чому.

МИХАИЛ. Як це ні до чого? Адже ви ж все це затіяли!

КОЛЬЦОВ. Не намагайтеся звалити на мене вину.

МИХАИЛ. А ви не намагайтеся перекласти її на мене. Винні Ви і тільки Ви!

КОЛЬЦОВ. Я нікого не катував.

МИХАИЛ. Ви змушували мене робити це.

КОЛЬЦОВ. Нічого подібного. В експерименті Ви брали участь добровільно і свідомо.

МИХАИЛ. *(Вперто.)* Ні, мене змушували.

КОЛЬЦОВ. Хіба це знімає з вас відповідальність?

КИРА. *(Змочуючи Алісі мокрим рушником обличчя і скроні.)* Перестаньте сперечатися! Ви обидва вбивці! І я теж! Ну що ж ви стоїте? Швидше лікаря! Де телефон? Швидше!

Михайло в заціпенінні дивиться на свою жертву. Кольцов теж не рухається з місця. Кіра сама кидається до виходу, але її зупиняє спокійний голос Аліси.

АЛИСА. Кіро, почекайте.

Кіра повертається і, на свій подив, бачить Алісу - підтягнуту, бадьору, без всяких видимих слідів непритомності і тілесних страждань. Михайло теж здивований, що такою зміною.

КИРА. Ви... Вам краще?

АЛИСА. Заспокойтеся, дорогенька, мені й не було погано. (Кольцову.)
Вибач, Андрію, що я виходжу з гри, але продовжувати її було б занадто жорстоко. Тим більше, що цей досвід - останній.

КИРА. Може, я все-таки викличу лікаря?

АЛИСА. Кіра, мила, не потрібно. Ви ж бачите, я абсолютно здорова.
Краще Відв'яжіть мене. Експеримент закінчено.

МИХАЙЛ. Але ж тільки що Ви були ... Я думав ... Боже, як Ви нас налякали! Невже від електрошоку оговтуються так швидко?

АЛИСА. Та не було ніякої електрики!

МИХАЙЛ. (Отупіло.) А що ж було?

АЛИСА. Нічого. Кнопка підключена тільки до комп'ютера.

МИХАЙЛ. І ударів струмом не було?

АЛИСА. Не було.

МИХАЙЛ. Не може бути. Ви так кричали, здригалися ... І блідли ...

АЛИСА. Якщо не вірите, можете натиснути кнопку.

Михайло, недовірливо глянувши на Алісу, повільно простягає палець до кнопки.

Та не бійтеся ж!

МИХАЙЛ. Ні, з мене досить. (Відсмикує руку.)

Кіра підходить до пульта і рішуче натискає кнопку. На екрані комп'ютера з'являється цифра "300".

АЛИСА. (Посміхаючись.) Тепер вірите? Михайло, Відв'яжіть мене, будь ласка.

МИХАЙЛ. (З полегшенням.) Виходить, все це була тільки гра?

АЛИСА. Можна сказати, що так.

Михайло відв'язує Алісу. Кіра різко повертається до Кольцова.

КИРА. Що все це означає?

КОЛЬЦОВ. (Ніяково покашлюючи.) Бачите... (Замовкає..)

АЛИСА. (Встаючи з крісла.) Кіра, дівчинко моя, не дивіться на Андрія ... тобто на професора Кольцова, поглядом розлюченої тигриці. Він, правда, ні в чому не винен.

КИРА. (*Перекладаючи на Алісу неприязний погляд.*) Вибачте, а Ви, власне, хто? Чи це нетактовне запитання? Ви дійсно асистентка професора?

АЛИСА. Не зовсім.

КИРА. Хто ж тоді?

АЛИСА. (*Посміхаючись трохи глузливо.*) Хто я?

Простая девушка, без всяких знаний,
Тем счастлива, что уж не так стара,
Чтоб не учиться, а еще счастливей, -
Что не глупа и сможет научиться...

Шекспір, "Венеціанський купець", акт третій, сцена друга.

КИРА. (*Збліднувши від гніву.*) Тепер я згадала, де вас бачила. Ви актриса.

МИХАИЛ. Актриса?!

КИРА. Як це я відразу вас не впізнала?

АЛИСА. Повинно бути, на сцені я виглядаю значно краще.

КИРА. Безумовно. Тут Ви виглядали огидно.

КОЛЬЦОВ. Кіра, не забувайте, Аліса - мій старий друг.

КИРА. Я вітаю Вас з цим. Ви обидва дружно зіграли над нами жорстоку і дурний жарт. Уявляю, як Вам було смішно!

КОЛЬЦОВ. Запевняю Вас, Кіро, нам було зовсім не до сміху.

МИХАИЛ. Все скінчилося так славно, а ти розшумілася. Можна подумати, ти розчарована тим, що удари струму не були справжні.

КИРА. На твоєму місці, Михайло, я б тихо сиділа в кутку і намагалася бути непомітною. Ти себе сьогодні вже досить показав.

АЛИСА. Кіро, будь ласка, вибачте нас.

КИРА. Я не потребую ваших вибачень. Я йду, але на прощання хочу сказати, що ненавиджу Вас, ненавиджу Ваш голос, Вашу посмішку і кожен Ваш рух. Ви - кривляка, комедіантка, для Вас немає нічого святого, Ви ... Можете тріумфувати!

І, замість того щоб піти, Кіра опускається на стілець і починає плакати.

МИХАИЛ. (*Нерішуче підходить до Кіри і кладе їй руку на плече.*) Ну, гаразд, облиш

... Підемо.

КИРА. Відчепись, я тебе ненавиджу!

МИХАИЛ. Ти зараз усіх ненавидиш. Заспокойся.

КОЛЬЦОВ. (*Алісі.*) Що робити?

АЛИСА. Розповісти все.

КОЛЬЦОВ. Ти думаєш?

АЛИСА. (*Михайлу.*) Залиште її. (*Підходить зі склянкою води до дівчини, гладить її по голові.*) Кіра, мила...

КИРА. (*Крізь сльози.*) Я наговорила дурниць ... Вибачте мене.

АЛИСА. Дурниці. Випий води, а я поки тихенько відкрию тобі один секрет.

КИРА. Який секрет?

АЛИСА. Спочатку випий.

Кіра п'є воду.

А тепер слухай. Деякий час назад ти сказала слова, які звучали докором бідному Кольцову, але які я прийняла як комплімент на свою адресу. Однак (*нахиляється до вуха Кіри*) я не кохана Андрія, ніколи нею не була і, мабуть, ніколи не буду.

КИРА. Чому раптом ви мені це говорите?

АЛИСА. Ми з ним просто старі друзі. І я цілком схвалюю твій вибір.

КИРА. (*Збентежено.*) Який вибір?

АЛИСА. Ну-ну, Кіра ... Не треба зі мною хитрувати. У цій психології я розумію більше вашого професора. (*Голосно.*) А тепер, Андрію, поясни молодим людям суть експерименту.

КОЛЬЦОВ. Ну, перш за все, я повинен вибачитися за те, що приховав від Вас справжній сенс цих уроків. Але я не міг вчинити інакше.

МИХАИЛ. Хіба суть досвіду - не в дослідженні методів навчання?

КОЛЬЦОВ. Звісно, ні.

КИРА. У чому ж тоді?

КОЛЬЦОВ. Відповісти на це питання в двох словах можна. Тому я почну здалеку. Так що наберіться терпіння. (*Показує на стільці.*) Прошу вас.

Всі сідають.

Варварство і жорстокість існували завжди, але тільки в наш час вони набули масового характеру. Безглузді війни, тероризм, страти заручників, релігійні чвари, міжнаціональна ворожнеча, геноцид, тортури, насильство, вбивства - все це кожен з нас бачить і відчуває на собі щодня. Світ занадто запалився. Психологи повинні намагатися зрозуміти, що відбувається.

МИХАИЛ. Тепер я розумію. Ваш експеримент - це дослідження жорстокості.

КОЛЬЦОВ. Не зовсім.

МИХАИЛ. Що ж тоді?

КОЛЬЦОВ. Зачекайте, всьому своя черга ... Виникає питання – що за люди роблять всі ці злочини? Хто підкладає вибухівку в автомобілі і літаки, знищує автобуси з дітьми, розстрілює жінок, направляє дуло револьвера на політика?

МИХАИЛ. Садисти, маніяки, головорізи.

КОЛЬЦОВ. Нічого подібного. У більшості випадків - добропорядні громадяни, чесні, сумирні, тихі. Нерідко вони люблять своїх дружин і дітей, шкодують тварин, вірять в бога і слухають музику Моцарта.

КИРА. Але як же це поєднується?

КОЛЬЦОВ. Прекрасно поєднується. Більш того, ці злочинці не відчують навіть докорів сумління. Вони, бачте, виконували наказ - ось їх виправдання. Ось я і задумав велику серію дослідів, яку назвав "Експеримент "Послух "".

КИРА. "Послух"? Чому "Послух", а не "Жорстокість"?

КОЛЬЦОВ. Справжня суть досвіду полягає в тому, щоб з'ясувати, до яких меж доходить людина, завдаючи біль безневинної жертви за вказівкою керівника, і, якщо він відмовиться, то на якій стадії.

МИХАИЛ. Ось воно що...

КИРА. Значить, ваша задача полягала не тільки в тому, щоб спостерігати за досвідом, а й брати участь у ньому?

КОЛЬЦОВ. На жаль.

КИРА. *(Зітхнувши.)* Ви робили це досить енергійно.

КОЛЬЦОВ. У цьому сенс експерименту. Методи мого тиску теж були продумані і відібрані заздалегідь.

МИХАИЛ. Невже навіть це треба було заздалегідь продумувати?

КОЛЬЦОВ. А як же? Я відібрав типові, можна сказати, класичні методи, які суспільство застосовує для впливу на особистість. Це, по-перше, пряме використання влади, заклик до послуху, до дисципліни. По-друге, міркування про те, що ці аморальні дії - в нашому випадку, мука невинної жінки - підуть на благо науки, суспільства, партії, батьківщини, людства і так далі. Потім я кличу до почуття обов'язку, нагадую про наш договір, про плату, яку ви отримуєте за свою роботу, і таких подібних речах. І нарешті, я обіцяю вам за слухняність - успіхи в кар'єрі і, навпаки, неприємності в протилежному випадку. Як бачите, схема досить проста.

МИХАИЛ. *(Похмуро.)* І дуже ефективна.

КОЛЬЦОВ. У більшості випадків мені не доводилося використовувати всі ці прийоми. Досить було одного моєї присутності і декількох слів, сказаних переконливим тоном - і випробуваний знімав з себе відповідальність.

МИХАИЛ. Що ж ... Я, мабуть, показав себе не в кращому вигляді.

КОЛЬЦОВ. По правді кажучи, так. Але Ви можете тішитися тим, що переважна більшість вчинила б так само, як Ви. З'ясувалося, що практично кожен з нас здатний на безмежну жорстокість.

КИРА. Ви жартуєте!

КОЛЬЦОВ. Ми з Алісою провели сотні дослідів. І не тільки в Росії, але і за кордоном. Дві третини випробуваних спокійно катували зв'язану людину.

КИРА. Дві третини?!

КОЛЬЦОВ. А в Німеччині частка абсолютно слухняних виявилася ще вище - вісімдесят п'ять відсотків!

КИРА. Не може бути!

АЛИСА. Може, Кіра, може! З якою байдужою покорою, а часом і з задоволенням вони натискали кнопку! Страшно згадати!

Михайло опускає голову.

КОЛЬЦОВ. Результати експерименту просто скандальні. Влада ним дуже незадоволена. Тому керівники університету і заборонили проводити досвід.

КИРА. Навіщо ж ви порушили заборону?

КОЛЬЦОВ. Я і сам спочатку зовсім не збирався залучати до цієї роботи своїх учнів. Навіщо ускладнювати з ними стосунки?

АЛИСА. І ти мав рацію.

КОЛЬЦОВ. Однак, дізнавшись про заборону, я з принципу вирішив не поступатися нічийому тиску і провести досвід хоча б з двома нашими студентами.

МИХАИЛ. Наука для вас так важлива?

КОЛЬЦОВ. *(Несподівано спалахнувши.)* Та не наука, чорт забирай! Невже Ви не бачите, як нас буквально захльостує жорстокість і рабська покірність влади? Повинен же хтось цьому протистояти? Інакше світ зовсім з розуму зійде!

АЛИСА. Він уже звихнувся.

Пауза.

МИХАИЛ. Але чому все-таки Ви запросили на досвід саме нас - мене і Кіру?

КОЛЬЦОВ. Вас і Наташу? Ніяких особливих підстав для цього не було. Просто я хотів відібрати студентів з благополучних сімей, здорових, не схильних до наркоманії, що не мають психічних відхилень, що не здійснювали серйозних проступків і так далі.

КИРА. А я, по-вашому, не задовольняю цим вимогам?

КОЛЬЦОВ. *(Протестуючи.)* Кіра...

КИРА. Чому ж тоді Ви так завзято заперечували проти моєї участі?

КОЛЬЦОВ. *(Після короткого мовчання.)* У мене були на те вагомі причини.

МИХАИЛ. Що ж доводить Ваш експеримент? Що людина за своєю природою жорстока?

КОЛЬЦОВ. Ні. Справа не в жорстокості, а в легкості, з якою ми підкоряємося авторитету, начальству, владі. Коли випробовувані самі, без моєї присутності, проводили урок, вони рідко доходили до садизму. Але як тільки з'являвся я, людина, на яку можна перекласти моральну відповідальність, кати негайно ставали байдужими до відчайдушних криків жертви! Більш того, я опитував цих "вчителів"

через кілька днів після досвіду, коли у них була можливість схаменутися і подумати. Думаєте, хтось пожалів? Розкався? Майже ніхто! Вони зробили все "в ім'я науки", отримали свої гроші і забули про неї!

КИРА. Це неможливо! Я відмовляюся це зрозуміти.

КОЛЬЦОВ. Чому? Нас з грудного віку привчають до послуху. У батьківському домі, в дитячому садку, в школі, в армії, на роботі, - усюди нам втовкмачують ідею про рятівну добродетель дисципліни, покірність старшим, керівництву, державі.

МИХАИЛ. Ви проти дисципліни?

КОЛЬЦОВ. Ні, звичайно. Без неї не може існувати суспільство. Але чому нам не вселяють з тією ж енергією, що будь-які наші вчинки повинні бути людяними і що відповідальність за них несемо тільки ми самі?

МИХАИЛ. Виходить, якщо я потраплю в армію або в яке-небудь подібне місце, я теж ... можу стати ... катом?

КОЛЬЦОВ. Як і кожен з нас.

МИХАИЛ. Не вірю. Але, у всякому разі, добре, що я отримав цей жорстокий урок. Якщо мене пошлють воювати, я буду знати, чого остерігатися.

КОЛЬЦОВ. Це прекрасно, Михайло, але остерігатися треба не тільки в таких крайніх ситуаціях, як служба в армії або концтаборі. Ще важче зберегти своє "я" в повсякденному житті. Хіба ми не заспокоюємо себе мало не кожен день сентенціями типу "ми лише робимо те, що нам указують" або "все одно від нас нічого не залежить"? Якщо ви дійсно хочете отримати з того, що сталося урок, задумайтесь, перш за все, про те, як ви поведетеся кожен день.

КИРА. Непогана порада для слухняного сина.

МИХАИЛ. Мені не подобається твій прокурорський тон. Цікаво, на якій точці ти сама припинила урок?

Кира не відповідає.

Що, не хочеш зізнаватися?

КОЛЬЦОВ. Я думаю, Кіра мовчить тому, що не хоче засмучувати Вас. Вона зупинилася на напрузі вісімдесят Вольт.

МИХАИЛ. Всього?

КОЛЬЦОВ. Всього.

МИХАИЛ. Мабуть, Ви її просто не змушували.

КОЛЬЦОВ. Навпаки, з Кірою я був дуже наполегливий, тим більше що на неї у мене було чим впливати, а на вас - майже нічим.

МИХАИЛ. Цікаво, в чому між нами різниця? Ми обоє - студенти, вчимося в одній групі...

КОЛЬЦОВ. (*Швидко перебиваючи.*) В чому різниця? Будь ласка. У Кіри немає грошей, крім її стипендії, а Ви - забезпечені; Кіра дорожить майбутнім дипломом, для Вас він - не більше ніж прикраса; Кіра

стурбована своїм працевлаштуванням, ви ж ввійдете в бізнес батька; Кіра любить свою професію, а Ви, хоч і старані і непогано вчитеся, до науки ставитеся байдуже. І, тим не менш, Кіра пішла мені наперекір.
АЛИСА. Андрій, ти, можливо, не знаєш найголовнішу причину, по якій Кіра мала тебе слухатися.

КОЛЬЦОВ. Яку?

АЛИСА. Я назву її тобі потім.

КОЛЬЦОВ. Коротше кажучи, Кірі прийшлося дуже важко, але вона мені не підкорилася, причому двічі: припинивши свій урок і намагаючись перервати Ваш. А Ви ... Власне, мені не знадобилося навіть Вам наказувати. Я сказав - "треба", і Ви гаряче взялися за справу.

МИХАИЛ. (*Спалахнувши.*) Неправда! Я теж двічі хотів зупинитися.

КОЛЬЦОВ. Хто ж Вам завадив?

МИХАИЛ. Ви! Аліса відразу викликала у мене симпатію, але Ви збили мене з пантелику. Як я міг Вас не послухатися?

КОЛЬЦОВ. Як Ви могли мене послухатися? Що б я там не говорив, Ви не могли не усвідомлювати просту істину, що Ви катували жінку.

МИХАИЛ. Але ви ж самі сказали, що вона не жінка, а ваш платний асистент!

КОЛЬЦОВ. І від цього вона перестала страждати?

МИХАИЛ. (*Збуджено.*) Ви даремно намагаєтеся уявити мене таким собі садистом.

КОЛЬЦОВ. Ніхто не прагне до цього.

МИХАИЛ. Я зовсім не такий. Я зовсім не жорстокий ... Я люблю маму, сестричку ... Я в житті не образив навіть кішки ... Кіра, скажи їм ...

Кіра мовчить.

КОЛЬЦОВ. Заспокойтеся, Михайло. Ніхто не сумнівається у вашій доброті.

АЛИСА. Особливо я.

МИХАИЛ. Так, ви загнали мене в пастку і маєте право сміятися. Але я дійсно добрий! Я добрий, ви чуєте!

Всі мовчать. Михайло в сум'ятті.

Кіро, підемо звідси.

Кіра не реагує. Михайло повторює з благоанням.

Кіро!

Мовчання. Різко повернувшись, Михайло виходить.

КОЛЬЦОВ. (*Звертаючись до Кіри.*) Може, Ви доженете його, заспокоїти?

КИРА. Ні.

Пауза.

КОЛЬЦОВ. Ну що ж ... Дякую, Кіро. Я вас більше не затримую.

КИРА. Можна поставити Вам ще кілька питань?

Аліса піднімається. Відчувається, що вона дуже втомилася.

АЛИСА. *(З ледь помітною теплою усмішкою.)* Не буду заважати вашим вченим розмовам. *(Розкриває сумку, дістає таблетки.)*

КОЛЬЦОВ. Ти йдеш?

АЛИСА. Пора. Дай мені, будь ласка, води.

Кольцов подає Алісі стакан, вона запиває таблетку.

КОЛЬЦОВ. Тобі знову погано?

АЛИСА. Дурниці. Як добре, що наш експеримент, нарешті, закінчено.

КИРА. Втомилися?

АЛИСА. Вам це здасться дивним, але навіть грати жертву катувань дуже важко. Особливо коли робиш це багато місяців, сотні разів поспіль. Але тепер, слава Богу, все позаду. Андрію, коли твоя книга вийде, не забудь подарувати мені примірник. *(Простягаючи руку Кірі.)* Бажаю щастя.

КИРА. Пробачте мене.

АЛИСА. Кіра, мила, за Ваш урок я вже пробачила вам всі минулі і майбутні гріхи.

КОЛЬЦОВ. Стривай, я тебе проводжу.

АЛИСА. *(Посміхаючись.)* Не треба.

КОЛЬЦОВ. Я тебе нещадно експлуатував. Вибач.

АЛИСА. Не говори дурниць. До побачення. *(Виходить.)*

КОЛЬЦОВ. Я страшенно їй вдячний. Робота важка, просто страшна, а оплачувати її, відверто кажучи, мені було просто нічим. Аліса відмовилася від вигідних пропозицій в театрі і півроку не вилазила з цього крісла ... Про що Ви збиралися мене запитати?

КИРА. Скажіть ... Чому ви не хотіли, щоб я брала участь в експерименті?

КОЛЬЦОВ. Навіщо вам це знати?

КИРА. Ви згадали якісь "вагомні причини" ...

КОЛЬЦОВ. Їх, якнайменше, дві ...

КИРА. Так назвіть хоча б одну.

КОЛЬЦОВ. У цих дослідях я виступаю в непривабливій ролі бездушного людини, а мені зовсім не хотілося так виглядати в ваших очах ...

КИРА. Для Вас дійсно важлива моя думка?

КОЛЬЦОВ. Так.

КИРА. Чому?

КОЛЬЦОВ. Тому.

КИРА. Ну, а по-друге?

КОЛЬЦОВ. По-друге... *(Заговкає.)*

КИРА. Що ж Ви заговкли?

КОЛЬЦОВ. Ви молодша за мене на сімнадцять років, Ви юна, добра ... І я б ніколи не наважився сказати своє "по-друге", якби в запалі гніву з Ваших губ не злетіла одна фраза ... Ну ... щодо ... Ви пам'ятайте?

КИРА. Що я Вас...

КОЛЬЦОВ. Так ... Як викладача, зрозуміло, я розумію ... І все-таки ваші слова дають мені сміливість зізнатися, чому я не хотів, щоб Ви проводили цей злочасний урок ... (Знову замовкає.)

КИРА. Так чому ж?

КОЛЬЦОВ. *(Бере її руку.)* Тому що я вважаю для себе неможливим експериментувати над дівчиною, в душевних якостях якої я не сумніваюся і яку я ... яку я ...

В кімнату вривається Михайло. Він дуже збуджений. Побачивши Кіру і Кольцова, поглинених один одним, він зупиняється в повній розгубленості.

Що з вами, Михайло?

МИХАИЛ. Я не до вас. Кіро ... *(тремтячим голосом.)* Кіро ....

КИРА. Михайло, що з тобою?

МИХАИЛ. Нічого. Вибач, що я повернувся. Мене не випускають журналісти. Оточили, пристають з питаннями ...

КИРА. А ти?

МИХАИЛ. Що я можу їм сказати? Що мене можна схилити на будь-яку підлість, навіть на вбивство? Я тільки кричав їм: "Дайте мені спокій! Дайте мені спокій!" Потім я побіг до тебе, а ти ... А ви ...

КОЛЬЦОВ. Заспокойтеся, Михайло.

МИХАИЛ. І ви мені це говорите? Спровокували мене на низький вчинок і радите тепер заспокоїтися? Забути? Неначе нічого не було?

КОЛЬЦОВ. Навпаки, я раджу Вам ...

МИХАИЛ. *(Лютю.)* А я не потребую Ваших порад! Краще подумайте про себе! Згадайте, як Ви милувалися власною персоною. Мудрий професор витончено обвів навколо пальця недосвідченого студента - яке велике наукове досягнення!

КОЛЬЦОВ. Михайло!

МИХАИЛ. *(Не слухаючи.)* Так, я садист, але хто довів мене до цього? Ви! Хіба можна заради експерименту топтати чужі душі? Адже Ви зруйнували в мені віру в себе, Ви погубили мене в очах Кіри. Підбурювач, дута знаменитість, улюбленець істеричних студенток - я ненавиджу Вас! *(Хапає стілець і замахується на Кольцова.)*

КИРА. Ти з глузду з'їхав, схаменися! *(Намагається утримати його.)*

МИХАИЛ. Не чіпай мене!

КОЛЬЦОВ. *(Жорстко.)* Михайло, візьміть себе в руки.

Михайло, обмякнув, опускає стілець. За його обличчю течуть сльози. Кіра гладить його по голові.

МИХАИЛ. Кіра, як тепер жити? Як тепер з цим жити?

КИРА. Ми все обговоримо потім, а зараз перестань мучитися, не думай ні про що ... Все буде добре ....

МИХАИЛ. Хіба я можу не думати? Ще вранці мій світ був таким спокійним, стійким, затишним ... І раптом усе розвалилося. Як тепер жити?

Кінець